

L.N. Tolstoy'un Dünya Görüşü Bağlamında Eserlerindeki Çocukluk Teması

The Theme of Childhood in L.N. Tolstoy's Works in the Context of His Worldview

Nonna Pulat¹

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Nonna Pulat,
Doktora, Üniversite, İstanbul Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi, Slav Dilleri ve Edebiyatları
Bölümü, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı,
İstanbul, Türkiye
E-posta: nonna.pulat@gmail.com
ORCID: 0000-0002-7246-1936

Başvuru/Submitted: 27.12.2024

Revizyon Talebi/Revision Requested:
31.01.2025

Son Revizyon/Last Revision Received:
17.02.2025

Kabul/Accepted: 06.03.2025

Atıf/Citation: Pulat, N. The theme of childhood
in L.N. Tolstoy's works in the context of his
worldview. *Avrasya İncelemeleri Dergisi - Journal
of Eurasian Inquiries* 14, 1 (2025): 75-94.
<https://doi.org/10.26650/jes.2025.1608510>

Öz

Bu çalışmada, Rus yazar L.N. Tolstoy'un (1828-1910) düşünceleri ve eserlerinde çocukluk temasının incelenmesi amaçlanmıştır. Yazar, edebiyat yolculuğuna çocukluk konusuyla başlar ve ilk eserine *Çocukluk* ismini verir. Öncelikle kişiliği şekillenme sürecinde olan bir insan olarak çocuğa ilgi duyar. Çocuk, sosyal çevresinden henüz etkilenmemiş, doğası gereği saf ve uyumlu, bütünsel bir varlık olarak yazarın düşüncelerinde yer edinir. Bir nevi otobiyografik bir çalışma kabul edilen *Çocukluk*, *İlkgençlik*, *Gençlik* üçlemesinin yanında, *Savaş ve Barış*, *Anna Karenina* ve *Diriliş* romanları üzerinde yapılan incelemelerde, insan hayatının ilk dönemi olan çocukluğa ait belirgin özellikleri gün yüzüne çıkarmak hedeflenmiştir. Bu eserlerin yanı sıra, Tolstoy'un yaşam gerçeğini ve manevi arayışlarını yansıtan günlükleri, not defterleri ve kişisel yazışmaları da bu çalışmaya dahil edilmiştir. Yazarın düşüncelerine göre insana doğuştan verilmiş iyi ve saf özellikler, çocuklukta, insan doğası gereği korunur. Çocuk büyüyüp yetişkinlerin dünyasına adım attığında, yaşadığı çevrenin olumsuz etkilerine maruz kalır ve bu özelliklerini kaybetmeye başlar. Bu nedenle yazar, insan hayatının başlangıç döneminin sonraki hayat evreleri üzerindeki etkilerine dikkat çeker.

Bu çalışmanın temel amacı, Tolstoy'un eserlerini ve düşüncelerini analiz ederek, çocukluk kavramını detaylı olarak incelemek ve çocukların yetişkinlerle etkileşim sürecini aktarmaya çalışmaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocukluk, Çocuk Ruhu, Yetişkinlik, İnsan Karakteri, Kişilik Gelişimi, Dünyayla Uyum

ABSTRACT

This study aims to examine the theme of childhood in the thoughts and works of the Russian author L.N. Tolstoy (1828-1910). The author begins his literary journey with the topic of childhood and titles his first work *Childhood*. Initially, he is interested in the child as a person whose personality is still in the process of development. The child, who has not yet been influenced by his social environment, is depicted in Tolstoy's thoughts as a pure, harmonious, and holistic being by nature. *Childhood*, *Boyhood* and *Youth*, which are considered somewhat autobiographical works, along with *War and Peace*, *Anna Karenina* and *Resurrection*, are analyzed to bring to light the distinct characteristics of

childhood, the first period of human life. In addition to these works, Tolstoy's diaries, notebooks and personal letters, which reflect his life reality and spiritual quest, are also included in this study.

According to the author's thoughts, the good and pure qualities given to a person from birth are preserved in childhood, as part of human nature. When a child grows up and steps into the world of adults, he is exposed to the negative effects of the environment and begins to lose these qualities. Therefore, the author draws attention to the impact of the initial phase of human life on subsequent life stages.

The main aim of this study is to analyze Tolstoy's works and thoughts in detail, examining the concept of childhood and attempting to reflect the interaction process between children and adults from the author's perspective.

Keywords: Child, Childhood, Child's Soul, Adulthood, Human Character, Personality Development, Harmony With The World

EXTENDED ABSTRACT

By the time L.N. Tolstoy began his literary career, there were works already known in world literature that were written as recollections of an adult life journey, beginning from early childhood. However, the theme of childhood, with which Tolstoy began his creative path lasted for more than half a century and took on special significance for him.

In studying the stages of human development, the first of which is childhood, Tolstoy sought to show the formation of the human personality in direct and complex relationships with the surrounding reality and to identify the factors that hinder human spiritual growth.

For Tolstoy, childhood is a beautiful period of a person's life, which should be accepted as an unconditional good. The main qualities of the child's soul, according to the writer, are the ability to establish harmony with the world and the purity of moral feeling. He was convinced that the child knows the purpose of their life, which they see as happiness achieved through peaceful, loving interaction among people. Tolstoy places great importance on showing that children, who have not yet experienced adult life, believe that "life is good". Childhood, in Tolstoy's view, is a prelude to adult life, in which he reveals causal relationships between childhood and subsequent stages of human development.

Tolstoy believed that people are naturally endowed with high potential, including a moral character, which he saw as the strength of humanity. However, the surrounding environment, particularly in the form of the upper echelons of society, instills distorted views of life and its purpose in the first stages of a person's life.

According to Tolstoy, a child begins to internalize false views and behavioral principles typical of their social surroundings, which negatively affects their spiritual development. Therefore, the child interests him primarily as a being that is inherently harmonious, whole, and not yet touched by the influence of society, and at the same time, as a human personality whose character is still in the process of formation.

In his works, Tolstoy repeatedly emphasizes the natural observance of children, which allows them to observe adults and see the falseness in their relationships.

In this context, the education of children takes on particular importance for Tolstoy, who considers it fundamental in the process of a person's development. The author advises a careful approach to the educational process, placing responsibility for it on adults, particularly on the parents of the child. For Tolstoy, childhood is an exclusive sphere of responsibility for the preceding generation. Moreover, as Tolstoy notes, the educational process should not take the form of moralistic preaching. The author is convinced that only real-life examples of approaching moral ideals, accessible to the child's understanding, can strengthen the child's best feelings. At the same time, Tolstoy emphasizes that an educator, or any adult interacting with the delicate, sensitive soul of a child, must first possess the moral qualities that they want to develop in the child.

Tolstoy considers family education to be of enormous importance. According to the author, the family is a special world with its own values and laws, and it has a tremendous influence on the child. He places the greatest importance on the role of the mother, whose influence represents the natural force of love that aligns with the child's initial essence. From Tolstoy's perspective, the best traits of a child's character are shaped under the influence of the mother, whose upbringing teaches the child to be sensitive to the world and to love. Only a mother, according to Tolstoy, can change the world through her ennobling influence because the future of humanity is quite literally, in her hands.

It is significant that in his first work, dedicated to the brightest period of human life, childhood, Tolstoy already speaks of forces threatening human happiness.

From the very beginning of his literary career to the last days of his life, Tolstoy's main goal was to implement the life program he was developing, the overall meaning of which is the moral renewal and spiritual rebirth of the individual and humanity, and the return to the lost harmony of the past, to what he understands as "childhood" or the original bliss of the "natural state". He firmly believes that this depends on the individual, on how resolute and persistent they are in following the high ideals of good.

In this, Tolstoy sees the highest calling of humanity.

Giriş

Rus yazar L.N. Tolstoy'un eserleri Rus ve dünya edebiyatı tarihinin en önemli yapıtları arasında yerini alır. Yazarın edebiyat çalışmalarına başlaması, özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısında, Rusya'daki toplumsal sorunlarının giderek derinleştiği bir döneme denk gelir. 1850'li yıllarda ülkenin toplumsal ve ekonomik yapısındaki geleneksel düzenin köklerinde ciddi ve sancılı bir değişim dönemi yaşanır.¹ Bu değişim döneminde Rus toplumunun düşünce yapısında ideolojik akımlar farklılık göstermesine rağmen kişilik oluşumuna dair sorunlar ortak bir gündem oluşturur ve buna bağlı olarak çocukluk temasını öne çıkaran birçok edebi eser ortaya çıkar. Bunların arasında, D.V.Grigoroviç'in *Köy (Derevnya)*, 1846), A.Ya.Panayeva'nın *Talnikov Ailesi (Semeystvo Talnikovih)*, 1847), F.M.Dostoyevskiy'in *Netočka Nezvanova (Netočka Nezvanova)*, 1849), İ.S.Turgenyev'in *Bejin Çayırı (Bejin Lug)*, 1851) adlı eserleri sayılabilir.

Tolstoy, bu sürecin siyasi ve manevi gelişiminin en acil sorularına kayıtsız kalmayıp kendi görüşü çerçevesinde yanıtlar verir. Genç bir adamın kişiliğinin şekillenmesi ve olgunlaşma sürecini konu alan, çocukluk, ergenlik, ilk gençlik ve gençlik dönemlerine odaklandığı *Dört Gelişim Çağı (Çetiryė epohi razvitiya)*, 1851) romanını tasarlar. Ne var ki, bu çalışma, planladığı bir bölümü yazamadığından, *Çocukluk, İlkgençlik ve Gençlik* öykülerinden oluşan otobiyografik olarak değerlendirilen üçlemesine dönüşür. Bu dönemde, zamanının gençlerini gözlemler ve onların umutsuz olduklarını, hayata bağlanabilecek amaçlarının olmadığını fark eder.² Edebiyat araştırmacısı İ.V. Çuprina'nın belirttiği gibi Tolstoy'un tasarladığı romanının, ilk bölümü olacak *Çocukluk (Detsvo)*, 1852) öyküsünün ortaya çıkışı, dönemin ideolojik sorunlarına dayanan doğal bir sonuç olarak kabul edilebilir.³

Tolstoy'un, Rus ve dünya edebiyatında önemli yere sahip ilk edebi eseri olan, *Çocukluk* öyküsünü, 1852'de bir subay olarak görev yaptığı Kafkasya'daki birliğinde kaleme alması dikkat çekmektedir. Kafkasya'da geçirdiği bu dönemin onun hayat görüşünü derinden etkilediğini söylemek mümkündür.

Yazarın Kafkasya'dan döndükten sonra, uzun yıllar tüm içtenliğiyle mektuplaştığı, Çarlık ailesinin nedimesi, yüksek tahsilli akrabası olan A.A.Tolstaya'ya 1859 yılında yazdığı mektubunda, Kafkasya'daki yaşamının, kendisi için çok yoğun bir manevi arayış dönemi olduğunu ifade eder. "Hayatımda hiçbir zaman ne önce ne de sonra, düşüncelerimin bu kadar yüksek bir noktasına ulaşmadım, (...) o zaman ne bulduysam, sonsuza kadar inancım olarak kalacak. (...) İki yıl süren zihinsel çalışmamda, basit ve eski bir şey buldum: ebediyetin, sevginin ne olduğunu ve başkası için yaşamamanın mutlu olabilmek için gerekli olduğunu" diye

1 Ayıntılı bilgisi için bakınız: Onur Şahin, "19. Yüzyılda Rusya ve Rus Edebiyatında Genel Bakış," *19. Yüzyıl Rus Edebiyatı Altın Kalemler*, edit. Tuğba Güngör (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022), 60-87.

2 Lidiya Dmitriyevna Opulskaya, "Pervaya kniga Lva Tolstogo", *Detsvo. Otroçestvo. Yunost*, Yaz. Lev Nikolayeviç Tolstoy (Moskva: AN SSSR; Nauka, 1978), 489

3 İrina Valerianovna Çuprina, *Trilogiya L. Tolstogo "Detstvo", "Otroçestvo" i "Yunost"* (Saratov: İzdatelstvo Saratovskogo universiteta, 1961), 34.

vurgular.⁴ Tolstoy'un yazma arzusunun ve eserlerine yansiyacak hayat görüşünün Kafkasya'da perçinlendiğini söylemek mümkündür.

Bu dönemde, yazarın günlük ve mektup yazıları irdelendiğinde, hayat görüşü için Tanrı inancını iyi bir başlangıç olarak kabul ettiği açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu iyi başlangıç, dünyayı yöneten ve ona kendi yasalarını veren, dünyanın varlığı ve gelişimi için geçerli olan iyilik ve sevgi yasalarıdır. Araştırmacı İ.V. Çuprina'nın vurguladığı gibi Tolstoy, bu dünya anlayışıyla her bireyin ruhunun köklü ve derin özünü oluşturan iyiliği açıklar. Bu iyilik, insanın içindeki Tanrısal bir parçadır ve onu, her şeyi kapsayan evrensel iyilik kaynağıyla bağlar.⁵

Tolstoy'un düşüncelerine göre nihai bir amacı olan her şey yok olur, yıkıma tabidir ve bu nedenle, kişiliğin kendisinin yok olmasına rağmen insan için mevcut olan tek gerçek ve ebedi mutluluk, iyiliğin ve tüm dünyaya duyulan sevginin mutluluğudur. İnsanın kendisi dışında tüm dünyaya duyduğu içten sevgi, her şeye beslediği canlı ve sıcak ilgi, ona doğuştan bahşedilen bir özelliktir. Bu özellik, insan yaşamının ilk evresi olan çocuklukta bozulmadan, belirgin bir şekilde kendini gösterir. Yazar, Kafkasya'da dünya görüşünün değişimini, 5 Şubat 1852 tarihli günlük notlarında yazdığı gibi çocukluğundaki hislerine bir nevi dönüş olarak kabul eder.⁶ Yeni bakış açısıyla, onu olumsuz ahlaki eğilimlere yönelten dünyevi toplum anlayışı ve dönemin fikirlerinin etkisini کنار ve kendisinde oluşan bencil ahlaki eğilimlerin, doğal ve iyiliği teşvik eden bir anlayış yerine yanlış bir dünya görüşüne yol açtığını fark eder.

Bu çalışmada, Tolstoy'un anılarını içeren eserlerle birlikte, günlük kayıtları ve mektupları dikkate alındığından, biyografik yöntem ile yazarın uzun edebiyat yolculuğunda, farklı tarihlerde kaleme aldığı çalışmaları incelendiğinden, kültür-tarihsel yöntem kullanılmıştır.

Yazarın yukarıda bahsedilen hayat görüşü temelleri, onun yaşam koşulları ve yetiştirilme tarzı ile açıklanabilir. Dünyayla uyum içinde olma arayışı, mutluluğa ve erdeme duyduğu ihtiyacı, Tolstoy'un çocukluk döneminde başladığı düşünülmektedir.

L.N. Tolstoy'un Çocukluğu

Tolstoy, varlıklı ve eğitimli aristokrat bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir. Erken çocukluk döneminden itibaren, kardeşleriyle birlikte ilgi, şefkat ve özenle kuşatılmış bir yaşam sürer. Tolstoy ailesinin en önemli özelliği, çocuklarına mutlu bir aile ortamı sağlamasıdır. Bu mutluluk öncelikle Tolstoy'un annesi M.N. Volkonskaya'nın çabalarıyla yaşanır.⁷ Yazar, kendisinden çok başkalarını sevme ihtiyacı duyan annesini çok erken yaşta kaybettiği için onu net hatırlayamaz. Çocukluğundan itibaren annesini canlı olarak hayal edip, onu yakından tanıyan insanların anlattıklarından zihninde yarattığı manevi imgesini tüm yaşamı boyunca taşır.

4 Lev Nikolayeviç Tolstoy, *Pisma 1856-1862*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1949), 60:293.

5 Çuprina, *Trilogiya*, 59.

6 Tolstoy, *Dnevnik 1847-1854*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1937), 46:91.

7 Aleksey Zverev ve Vladimir Tunimanov, *Lev Tolstoy. Jizn zameçatelnih lyudey* (Moskva: Molodaya gvardiya, 2007), 20.

Yazar anılarında, babası N.İ. Tolstoy'dan, onun çocuklara karşı özenli tutumundan, aile içinde yaratmayı başardığı eğlencelerden ve anlattığı hikayelerden büyük bir içtenlikle bahseder. En küçük kızı A.L. Tolstaya'ya göre Tolstoy insanlara karşı sevecen ve şefkatli davranmayı özellikle babasından miras almıştır.⁸

Tolstoy'un anne ve babasının, çocuklarına gösterdikleri şefkatli ve dikkatli tutumun sonucu olarak, kardeşler arasında sağlam bir dostluk ve ailevi bağ oluştuğunu ve bu bağların, Tolstoy kardeşlerin yaşamları boyunca korunabildiğini söylemek mümkündür.

Kardeşler arasında geçen sohbetlerden birinde ağabeyi Nikolay, 5 yaşındaki Tolstoy'a, insanlardaki tüm kötülüğü yok eden ve herkesi mutlu eden yeşil bir çubuğun üzerinde yazılı bir sırdan bahseder. Ahlaki kendini geliştirme, kardeşlik sevgisi ve evrensel insan mutluluğunun simgesine dönüşen bu yeşil çubuk hikâyesi, yazarın çocukluğunda oluşan en güçlü izlenim hâline gelir. 1903-1906 yılları arasında üzerinde çalıştığı *Anılar (Vospominaniya)* adlı yapıtında, “Ve o zamanlar, yeşil çubuğun var olduğuna ne kadar inanıyorsam, (...) şimdi de gerçeğin var olduğuna ve insanların ona ulaşarak vaat edilenleri alacaklarına inanıyorum” diye vurgular.⁹

Yazarın yaşamı ve sanatsal yolculuğu irdelendiğinde, onun bu amacı çocukluğundan son nefesine kadar takip ettiği görülür, çünkü onun tüm hayatı boyunca insanların mutluluğunu arama ve insan yaşamının anlamını bulma yolunda ilerlediği söylenebilir. Çocukluğundaki bu izlenim o kadar güçlüdür ki Tolstoy, hayat yolculuğunu tamamladıktan sonra yeşil çubuğun saklandığı yere gömülmek istediğini dile getirir.¹⁰

Annesi ve babasından sonra yazarın çocukluğu üzerinde en çok etki bırakan kişi, 1837'de yazarın babasının ölümünün ardından, onun ve kardeşlerinin bakımını sağlayan uzak akrabası T.A. Yergolskaya'dır. Hayatının yarısını birlikte geçirdiği bu kadının kendisine daha çocukken sevginin manevi hazzını aşıladığını söyler ve Yergolskaya'nın kelimelerle değil, tüm varlığıyla “sevgiyi bulaştırarak” öğrettiğini vurgular.¹¹ Tolstoy'un *Çocukluk* öyküsünü *Çağdaş (Sovremennik)* dergisine göndermeden kısa bir süre önce Yergolskaya'ya yazdığı 30 Mayıs 1852 tarihli mektubu dikkat çekicidir: “Şimdi farkındayım ve hissediyorum ki eğer Tanrı'nın lütfuyla bende iyi olan bir şey varsa, o da Tanrı'nın bana verdiği ve şimdiye kadar korumaktan memnun olduğum, duyarlı ve sevgi dolu iyi bir kalptir”.¹²

Bu düşünceler, Tolstoy'un insana doğuşundan bahsedilen olumlu doğasına olan inancın kaynağı olarak kabul edilebilir. Bu inanç, yazarın kendi deneyimlerinin derinliklerinden çıkıp, hayatı boyunca sürekli düşüncelerinin konusu hâline gelir, onun tüm faaliyetlerine anlam katar ve yazar için sevdiği kahramanlarda olduğu gibi bazen iyilik ve kötülük dünyasından

8 Aleksandra Lvovna Tolstaya, *Otets. Jizn Lva Tolstogo* (Moskva; Berlin: Direkt-Media, 2016), 15.

9 Tolstoy, *Proizvedeniya 1900-1903*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1952), 34:387.

10 Nikolay Kallinikoviç Gudziy, *Lev Tolstoy. Kritiko-biografiçeskiy oçerk*, İzdaniye 3-ye, pererabotannoye i dopolnennoye (Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1960), 8.

11 Tolstoy, *Proizvedeniya 1900-1903*, 34:366.

12 Tolstoy, *Pisma 1844-1855*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1935), 59:178.

çıkışın tek yolu olarak intiharı düşündüğünde kurtarıcı bir kuvvet hâline gelir. Bu inancın kaynağı, çocukluğunun ilk yıllarına ve kişiliğini oluşturan sevgi dolu sohbetlere uzanır. Tolstoy, “Sadece annem değil, çocukluğumda var olan tüm insanlar bana olağanüstü iyi insanlar olarak görünürdü. Muhtemelen, çocukluğumun saf sevgi duygusu, parlak bir ışık gibi insanların en iyi özelliklerini (...) açığa çıkarıyordu”.¹³ Yazarın çocukken zaman geçirdiği köylülerin, Yasnaya Polyana’daki evde hüküm süren bu huzur ve neşenin hâkim olduğu, “sevgi bulaşması” ortamına girmesi, dönemin Rus toplumundaki serflik sisteminde pek rastlanan bir durum değildir. Bunu anlayabilmek için, Rus edebiyatının “en hüznü, en duygusal” yazarı olarak değerlendirilen İ.S. Turgenyev’in aile hikâyesi örnek verilebilir.¹⁴

Turgenyev ailesinin evlat edindiği V.N. Jitova, 1884 yılında yayınlanan anılarında, Rus yazarın annesi V.P. Turgenyeva’nın çocukken anne sevgisi ve şefkatinden yoksun kaldığını anlatır. Çocukluğunda aşağılayıcı ve zalimce bir muameleye uğrayan bu kadın, amcasının ölümünden sonra mirasla birlikte kendi gücünü kazanır ve bu güç onda bencillik ve iktidar arzusunu geliştirir. İ.S. Turgenyev bu gücü, *Mumu* (*Mumu*, 1852) adlı hikâyesinde isimsiz, otoriter bir kadın ana karakter ile tasvir edip, V.P. Turgenyeva’nın çevresindeki tüm insanlara hissettirir. Yetişkinliğinde İ.S. Turgenyev, annesine öfkeyle bağırır, “Kime eziyet vermiyorsun ki? Herkese! Senin yanında özgürce nefes alan var mı?”¹⁵ Yazarın hayatının ilk yıllarını anlattığı satırları okumak acı vericidir: “Çocukluğumdan hatırlayacak hiçbir şeyim yok, hiçbir güzel anım yok. (...) annemden “ateşten” korkar gibi korkardım. Her küçük şey için cezalandırılırdım”.¹⁶ Zor bir çocukluk geçiren İ.S. Turgenyev, Tolstoy’un *Çocukluk* öyküsünü ilk takdir edenlerden biri olmuştur.

İnsan hayatının vazgeçilmez bir parçası olan çocukluk evresini inceleyen Tolstoy, özellikle kendisini güçlü bir şekilde cezbeden bu doğal süreci araştırarak, her bireyin hayatında bu dönemin taşıdığı insan varlığının en genel ve evrensel yasalarını keşfetmeye ve göstermeye çalışır.

Hayatını iyilik ve kötülük açısından değerlendiren Tolstoy, onu 4 döneme ayırır; bunlardan ilkinin, “14 yaşına kadar süren, harika, masum, neşeli, şiirsel çocukluk dönemi” olarak tanımlar.¹⁷ *Dört Gelişim Çağı* romanının ilk taslağında yaş sınırının belirlenmesi, söz konusu yaşa gelindiğinde gelişen belirli psikolojik ve fiziksel değişimlere bağlı olarak anlatılır. Tolstoy, gelecekteki eserinin ana fikrini tanımlarken, özellikle çocuklukta Tanrı’ya ve başkalarına duyulan çok güçlü sevgi duygusunun, hayatın sonraki dönemlerinde “şehvet, kibir ve kendine

13 Tolstoy, *Proizvedeniya 1900-1903*, 34: 349.

14 E.Zeynep Günel, “İvan Sergeyeviç Turgenev (1818-1883),” *19. Yüzyıl Rus Edebiyatı Altın Kalemler*, edit. Tuğba Güngör (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022), 298.

15 “Vospominaniya o menyey İ.S. Turgenyeva,” Varvara Nikolayevna Jitova, erişim 3 Aralık 2024, <https://l24.im/keh9>

16 J Murve, “Pervonaçalnoye vospitaniye Turgenyeva v svyazi s vpeçatleniyami i vliyaniyami rannyyago detstva,” *İ.S.Turgenyev. Yego jizn, soçineniya. Sbornik istoriko-literaturnih statey*, haz. Vasiliy Petroviç Pokrovskiy (Moskva: Sklad v knijnom magazine V.Spiridonova i A.Mihaylova, 1908), 1.

17 Tolstoy, *Proizvedeniya 1900-1903*, 34:347.

aşırı güven duygularıyla baskılandığını” vurgular.¹⁸ Bu düşünce, Tolstoy’un çocukluk teması ile ilgili fikirlerini ortaya koymasında büyük bir önem taşır. Yazar, yanlış değerlerin saf çocuk ruhuna girmesinin ve onun dünya görüşünü çarpıtmasının bir yolu olan bu olguları dikkate alır.

Çocukluğun “Altın Çağı”

Tolstoy’un dünya görüşünde, çocukluk, insan hayatında ruhu yücelten, mutluluk dolu bir dönem olarak algılanır. Nikolenka İrtıyev, *Çocukluk (Detstvo)*, 1852), *İlkgençlik (Otroçestvo)*, 1852-1854), *Gençlik (Yunost)*, 1855-1856) üçlemesinde; Nataşa Rostova, *Savaş ve Barış (Voyna i mir)*, 1863-1869) romanında; Seryoja Karenin ve Konstantin Levin, *Anna Karenina (Anna Karenina)*, 1873-1877) romanında, kendi çocukluklarının mutlu zamanını yaşar. Bununla birlikte, yazar, kendi kişisel manevi deneyimini ve benzersiz hakikat arayışını eserlerindeki çocuk imgelerine yansıtır.

Gençliğinden itibaren çocukları içtenlikle seven Tolstoy, bir çocuğun dünyaya günahkâr ve kötü özellikler taşımadan geldiğine inanır. Yazar, 1862 yılında yazdığı makalesinde, “tüm yüzyıllarda ve tüm insanlar için çocuk, masumiyetin, günahsızlığın, iyiliğin, gerçeğin ve güzelliğin bir örneği olarak sunulmuştur. İnsan mükemmel olarak dünyaya gelir. Rousseau’nun söylediği bu büyük söz, taş gibi sağlam ve doğru kalacaktır” diye vurgular.¹⁹ Bu düşüncenin Tolstoy için de sonsuza dek kalıcı ve sağlam bir inanç olduğu kanısına varılmaktadır.

Tolstoy, çocukluk temasına değinirken, insan yaşamının ilk evresine olan olağanüstü coşkulu tutumunu aktarmaya çalışarak, çocuk ruhunun saflığını, doğallığını, bütünlüğünü ve dünyaya sevgi dolu açıklığını vurgular. Neşeli ve mutlu bir çocukluk yaşayan Nataşa Rostova, *Savaş ve Barış* romanının sayfalarına adını atar atmaz, okuru, doğal duruşu, yaşam sevinci ve hayat doluluğuyla büyüler. *Anna Karenina* romanının kahramanı Konstantin Levin de çocukken kardeşiyle birbirlerine yastık fırlattıklarında hayat dolu kahkahalarını anımsarken, yaşam mutluluğunun doruğuna ulaştığından söz eder. Levin, yetişkinlik döneminde, kardeşi Nikolay’ı, çocukluğundaki en tatlı hatıralarıyla hafızasında canlı tutar.

Tolstoy’un çocukluk dönemiyle ilgili karakteristik özellikleri göz önünde bulundurarak, bu konuda başka bir Rus yazar V.V. Veresayev’in yaptığı yorum dikkat çekicidir:

Uzun zaman önce fark edildi ki her yazar kendi eserinde sanki belirli bir insan yaşını yansıtmaktadır. Gonçarov ilk kaleme aldığı eserlerinde bile yaşlı bir adam gibi durur. Genç Lermontov her zaman yetişkin bir insandır. Yetişkin Puşkin hayatının sonuna kadar bir genç olarak kalır. Tolstoy’da ise yazarın her zaman çocuk kaldığı nadir bir örneğe sahibiz. Tolstoy, bir çocuğun yaşam sevincini, saf hayat bakışını, yaşama coşkusunu, hayatının gizemini varlığında korur.²⁰

18 Tolstoy, *Otroçestvo. Yunost*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1935), 2:242.

19 Tolstoy, *Pedagogičeskiye statyi 1860-1863*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1936), 8:322.

20 Vikentiy Vikentyevič Veresayev, *Jivaya jizn: o Dostoyevskom i Lve Tolstom. Apollon i Dionis (o Nitsşe)* (Moskva: İzdatelstvo političeskoj literaturı, 1991), 102-103

Tolstoy'a göre henüz yetişkinlerin dünyasına adım atmamış çocukların, hayatın iyi olduğuna inandıklarını göstermek son derece önemlidir. Onlar, bu dünyaya zaten mutluluğun ne olduğu gerçeğine sahip olarak gelirler. Yazar, kaleme aldığı *Hayat Üzerine (O jizni, 1886-1887)* adlı eserinde şöyle not eder:

Hangi yaşayan insan, bir kez bile olsun yalnızca erken çocukluk döneminde, ruhu henüz tüm yalanlarla kirlenmemişken, içindeki hayatı boğmayan o mutlu duyguyu hissetmez? O mutlu duyguyu, sevgiyi herkesle paylaşmak ister: yakınlarıyla, baba ve anne ile, kardeşlerle, kötü insanlarla, düşmanlarla, köpeklerle, atlarla, otlarla; sadece tek bir şey ister, herkesin iyi olmasını, herkesin mutlu olmasını ve daha da fazlasını ister: herkesin iyi olmasını sağlamak için kendinden bir şeyler yapmayı... İşte bu, insanın hayatındaki tek gerçek sevgidir.²¹

Tolstoy'un dünya görüşünde çocuk, dünyayı canlı ve cansız diye ayırmadan bir bütün olarak algılar ve sever. Çünkü kendi içine yönelik değil, dünyaya açıktır. Yazara göre çocuklar, insanlar arasında barış, uyum ve sevgi isteyen Tanrı'nın emrine göre yaşar.²² Ve tüm bu özellikleriyle bir çocuk, herhangi bir yetişkinden daha iyidir. Bu ifadeden yola çıkarak Tolstoy'un, çocukları sevginin taşıyıcıları olarak gördüğü sonucuna varılabilir.

Bu sevgi, doğruluk ve dünyayı tüm açıklığıyla kabul etme duygusunun egemenliği, *Çocukluk* öyküsünün kahramanı Nikolenka İrtenyev karakterinin temel unsuru hâline gelir. Nikolenka çevresindeki dünyayla ilgilidir, her şeye sevinir, her şeyi sever, her zaman dünyaya açıktır. Bu, çocuğun doğal hâlidir ve sevginin başlangıcı buradan doğar.²³

Çocukluk öyküsünde, çocukların izlenimlerinin güzelliği ve öneminin sergilenmesiyle ilgili betimlemelerde, Nikolenka için dünyadaki en iyi şeylerin göstergesi hâline gelen anne imgesi öne çıkar. Anne, çocuk için insan ilişkilerinde iyiliğin, adaletin ve güzelliğin sembolü hâline gelir. Tolstoy, Nikolenka'da anne sevgisi ve Tanrı sevgisinin tek bir duyguda birleştiğini öne sürer.²⁴ Yazar tarafından insan yaşamının özel anlamlara dolu bir evresi olan çocukluğun sunabileceği tüm iyiliği yaşama fırsatı sadece anneye verilmektedir.

Tolstoy'un anlayışında çocukluk, insan ruhunun doğal özü olan insanlara duyulan sevginin en fazla açığa çıktığı zamandır. Nikolenka İrtenyev, insanları sınıflara ayırmaksızın, içtenlikle Tanrı'dan tüm insanlara mutluluk vermesi için dua eder. *Diriliş (Voskreseniye, 1889-1899)* romanının kahramanı küçük Dmitriy Nehludov da annesinin kucağında otururken, dünya için sadece iyi şeyler yapacağına söz verir.

Tolstoy'un çocukların dünyaya karşı besledikleri sevgiye hayran kaldığı ve eserlerinde çocuk kahramanların üzerinden bu sevgiyi okura aktardığı görülmektedir.

21 Tolstoy, *Proizvedeniya 1885-1889*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1936), 26:394.

22 Lev Tolstoy, *Kratkoye izlojeniye Yevangeliya* (İzdaniye knigoizdatelstv «Posrednik» i «Obnovleniye», 1905), 48.

23 Tolstoy, *Proizvedeniya 1885-1889*, 26:390.

24 Tolstoy, *Detstvo. Yunoşeskiye opıtı*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1935), 1:44.

“Büyüklerin” Dünyasında İlk Deneyimler

Bir çocuğun hayatı, çocukların dünyası ve kendinden büyüklerin dünyası olarak iki dünyanın kesişimi ve etkileşimi içinde geçer. Çocuğun yakın çevresi sadece ailesiyle sınırlı değildir. Aynı zamanda ev öğretmenleri, hizmetçiler, uşaklar, kahyalar da çocuğun hayatının bir parçası olup, gerçek dünyaya ait hayat görüşünün oluşumuna katkıda bulunurlar.

Çocuk büyüdükçe, çevresindeki gerçekliğe daha dikkatli bakar ve bunun sonucunda oluşan yeni anlayışlar, gelişen kişiliğinin içeriğini doldurmaya başlar. Çocuk, kendini ve çevresini keşfedip, içinde yeni özellikler buldukça, bu dünyanın her zaman sorunsuz olmadığını anlar.

Bu düşünceyi pekiştiren bir örnek, *Çocukluk* öyküsünün kahramanı Nikolenka İrtenyev'in sevgi ve saygı duyduğu ev öğretmeni Karl İvaniç'in hikâyesidir. Çocuklarının artık bu öğretmene ihtiyaç duymadığına karar veren Nikolenka'nın babası, yaşlı öğretmeni işten çıkarma kararı alır. Nikolenka, babasının, bu aileye içtenlikle bağlı Karl İvaniç'e karşı büyük bir adaletsizlik yaptığını düşünür ve bu durum ona üzüntü verir.

Diğer üzücü bir olay ise iyi kalpli hizmetçi Natalya Savişna'nın neden olduğu kırgınlıktır. Nikolenka yemek sırasında masaya içecek döker. Hizmetçi Natalya Savişna, çocuğun annesiyle anlaşarak, bu olay sebebiyle çocuğu cezalandırır. Nikolenka, soylu bir ailenin mensubu olarak, kendi müreffeh yaşamı içinde serflik ve soyluluk ayrımının farkına o an varır. Çocuğun bu ayırmadan habersiz, henüz bozulmamış zihni ve ruhu, kendi bakış açısına göre ilk kez adaletsizlikle karşılaşır ve serf bir hizmetçinin verdiği ceza çocukta öfkeden ağlamaya sebep olur. Fakat birkaç dakika içinde yaşadığı öfkeden iz kalmaz, çünkü iyi kalpli Natalya Savişna, ona sevgi ve şefkat göstererek kalbine giden yolu bulur. Bunun üzerine çocuk pişman olup düşüncelerinden utanır.²⁵ Tolstoy'a göre çocuğun içinde, hiçbir dış etkiye bağlı olmayan doğal bir iyilik içgüdüğü vardır. Çocuğun ruhunda yerleşik olan bu doğal içgüdü sayesinde, dünyaya bakış açısında kötülük kök salamaz.²⁶ Bununla birlikte, yazarın sonraki eserlerinde devam eden insanın içindeki iyi ve kötü güçlerin arasındaki temel karşıtlığının düğümü çocuklukta atılmaya başlanır.

Yetişkinlere Benzeme Arzusu

Çocuk büyüdükçe, dış dünya ile daha fazla temas kurar ve bu da kaçınılmaz olarak çocuğun ruhu üzerindeki kötü etkinin derecesini, yazarın görüşüne göre üst sınıfın yanlış yaşam tarzının olumsuz etkilerini ciddi bir şekilde artırır. Tolstoy asıl kötülüğün, kendini diğerlerinden üstün görme arzusu olarak adlandırdığı kibir olduğunu düşünmektedir. Bu karakter özelliğini, yaşadığı çağın ruhsal bir hastalığına benzetip, soylular tarafından vazgeçilmez bir şekilde takip edilen, Fransızca “görgülü bir insan” anlamına gelen “comme il faut” kurallarıyla ilişkilendirir.²⁷ Tolstoy da bir soylu olarak bu kuralları bir dönem sıkı takip ettiğini itiraf eder. Bu itirafın derinliğini anlayabilmek için yazarın 1848-1851 tarihleri arasında çevresinin sürdürdüğü

25 Tolstoy, *Detstvo. Yunoşeskiye opıtı*, 1:38.

26 Çuprina, *Trilogiya*, 59.

27 Tolstoy, *Dnevnik 1847-1854*, 46:94.

hayatın onu nasıl içerisine çektiğine bakmak yeterli olur.²⁸ Nikolenka İrtenyev de yaşadığı çevre tarafından aşılana, mükemmel Fransızca konuşmak, uzun temizlenmiş tırnaklara sahip olmak, dans etmeyi bilmek gibi unsurları içeren “comme il faut” kavramının, yıkıcı ve yanlış olduğunu kabul eder.²⁹

Taklit etme eğilimi, çocukluk evresinin psikolojik özelliklerinden biri olarak yazarın eserlerinde önemli bir sorun hâlini alır. Büyük kardeşi Volodya’nın davranış modelini benimsemesi, Nikolenka’nın çevresine ait soylu davranış kurallarını öğrenmesinde önemli anlardan biridir. Çünkü Volodya, içsel yapısı bakımından “comme il faut” kurallarına göre yaşayan babasına benzediği için, çevresinin görüşlerine büyük bir önem veren bir karaktere sahiptir ve bu, aristokrat toplumunun yaşamı kolay bir şekilde benimseme tavrını aktaran başlıca “ileticilerden” biri olur.

Yaşça büyük olan kardeşler, hayat tecrübesi olmayan çocuğun zihninde yetişkin dünyasının ideali hâline gelir. Tolstoy’un düşüncesine göre bu etkinin sonucu olarak zaman içinde gelişen bencilliğin desteğiyle, çocuğun ruhu kirlenmeye başlar. Çocukta kötü başlangıçlar geliştiren yakın çevresinin zararlı etkisine dair bu fikir, *Çocukluk* öyküsünde Seryoja İvin ile İlinka Grap’ın yaşadığı olayda görülür.

Hayranlık duyduğu, kendinden emin, yakışıklı Seryoja İvin’i taklit etme isteği ve onun gözünde küçük düşme korkusu, duyarlı Nikolenka’yı, zavallı ve güçsüz İlinka Grap’a zulmeden Seryoja İvin’ katılmaya iter. Zor bir durumda kalan İlinka’ya karşı acımasına hem kendisinin hem de Seryoja’nın haksız olduğunu hissetmesine rağmen Nikolenka bu kötü davranışa katılır. Yazarın büyük kızı T.L. Suhotina-Tolstaya hatıralarında, babasının çocuklarıyla yaptığı sohbetlerde, kötülüğün bulaşıcı olduğunu vurguladığını, iletişim kurduğu insanların ahlak anlayışına önem verdiğini dile getirir.³⁰ Bu tür davranışlarda, Tolstoy’un gösterdiği gibi çocuğun dünyasında, toplumun üst kesiminin ve onların etkisinde kalanların bozulmuş ahlak ilkelerinden kaynaklanan olumsuz eylemler ortaya çıkar.

Çocuklar arasındaki zalim davranışların bir diğer nedeni ise İrtenyev, İvin ve Grap aileleri arasındaki sosyal statü farkıdır. Çünkü bir çocuğun dünya görüşü, kaçınılmaz olarak, insanların sosyal farklarını algılayan sınıf temelli toplum yapısının ortak bakış açılarına göre şekillenir.

Ancak çocukluk döneminin, “her şeyle uyumlu olmanın ilk örneği” olduğuna inanan Tolstoy, çocuğun gelişimi yanlış olsa bile onun içinde her zaman yalın uyum özelliklerinin kaldığına inanır.³¹ Bununla birlikte çocukta hiçbir izlenimin kaybolmadığını ve değerini yitirmediğini belirtir. Çünkü bu yaşamsal izlenimler çocuğun içsel gelişiminin tam anlamıyla bir unsuru hâline gelmektedir.

28 Lada Aksüt, “Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910),” *19. Yüzyıl Rus Edebiyatı Altın Kalemler*, edit. Tuğba Güngör (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022), 587.

29 Tolstoy, *Otroçestvo. Yunost*, 2:172.

30 Tatyana Lvovna Suhotina-Tolstaya, *Vospominaniya* (Moskva: «Hudojestvennaya literatura», 1980), 172.

31 Tolstoy, *Pedagogičeskiye statyi 1860-1863*, 8:322.

Çocuk-Ebeveyn İlişkileri

Tolstoy'un düşüncelerinde, herhangi bir insan topluluğu, öncelikle aile, kendi anlayışları ve dünya görüşleriyle ayrı bir dünya oluşturur.³² Çocuklar, etraflarında yaşayan insanları, öncelikle anneyi ve babayı örnek alarak onların davranışlarından öğrenip yavaş yavaş çevrelerinde gördükleri yaşam tarzını benimsemeye başlarlar. Çocuk insan ilişkilerinin ilk derslerini ailede alır. Tolstoy'un vurguladığı gibi insan soyu ancak aile içinde gelişir.³³ Bu düşüncenin doğruluğunu kanıtlayan, yazarın 1870'lerin sonları ve 1880'lerin başında yaşadığı buhran döneminin hemen öncesinde kaleme aldığı *Anna Karenina* romanının başkahramanlarının yaşam öyküsüdür.

Yakışıklı, akıllı, eğitilmiş ve zengin biri olan Aleksey Vronskiy, sosyete aşk hikâyeleriyle bilinen annesine hiç sıcak duygular beslememiştir. Ailesinden uzak, soyluların kabul edildiği askeri okulda eğitim görür, bu sebeple en önemli eğitimi, insanı yaşamın manevi temellerine yaklaştıran aile içindeki doğrudan iletişim yoluyla almamıştır. Bu da onu, aile birliği temelinde, nesiller arası bağlantıyı hissetmeyen bir kişiye dönüştürmüştür.

Diğer kahraman Konstantin Levin, Vronskiy'den farklı olarak, aile ortamında, annesinin ve babasının yanında büyür. Yetişkinliğinde, ebeveynlerinin hatırasını içinde saklayarak, mutlulukla dolu çocukluk anılarını hatırlatan evine büyük bir özen gösterir. Bunun yanında, farklı yerlerde hayatını sürdüren kardeşi Nikolay, evdeki her şeyin ebeveynleri hayattayken olduğu gibi çocukluk dönemlerine ait kalmasını ister. Levin için annesi, "kutsal bir hatıra"dır ve gelecekteki eşi, onun gözünde annesinin mükemmel, kutsal kadın imgesine benzemelidir.³⁴ Levin'in, çocukluğunda, anne babasıyla yaşadığı mutlu hayatı, kendi kuracağı aile içinde de yaşatmak istediğini ve bunu başardığını söylemek mümkündür.

Tüm bu örneklerden yola çıkarak, anne ve babasının deneyimlerinden ve düşünce biçimlerinden etkilenen bir çocuk, dünyaya farklı gözlerle bakar. Kendisini ve dünyayı algılayışı, ebeveynlerinin ona aktardıklarıyla şekillenir. Türk psikiyatrist ve yazar Engin Geçtan bu durumla ilgili, "Bir insanın gerçeklerini anlayabilmek, onun geçirdiği evrimin değerlendirilmesini de içerdiğinden <...> anne-baba ve çocuk ilişkilerini genel çizgileriyle gözden geçirmekte yarar görüyoruz" diye belirtir.³⁵

Yazarın görüşünde, soylu yetişkinlik dünyası, çocuğun gerçek ihtiyaçlarını anlamayarak, çocuk kalbinde sevgi kaynağını kurutur ve bu şekilde egoist eğilimlerin gelişip pekişmesine yol açar. Bu nedenle çocuğun doğasına özgü olan çevresine karşı sevgi ihtiyacı, yerini egoizme, yağcılığa, hileye sadece kendine dönük ilgiye ve diğer insanlara zarar verme isteğine bırakır. Buna örnek olarak *Çocukluk* öyküsünde yoldan geçenlere kırbaça vuran ve bundan zevk duyan Etyen Kornakov örnek gösterilebilir.

32 Vladimir Yakovleviç Linkov, "Voyna i mir" L.Tolstogo, 4-ye izdaniye (Moskva: İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, 2018), 94

33 Tolstoy, *Pisma 1863-1872*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1953), 61:233.

34 Tolstoy, *Anna Karenina*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1935), 18:101.

35 Engin Geçtan, *İnsan Olmak* (İstanbul: Metis Yayınları, 2003), 30.

Soylu aileler içindeki samimiyezsizlik, huzursuzluk çocuklar için yıkıcıdır; çocuklar, anne baba arasında bir mücadele aracı hâline geldiğinde, durum daha korkunç bir hâl alır.

Rus edebiyatındaki en dramatik çocuk figürlerinden biri, Nikolenka İrtenyev ile aynı yaşta olan, duygusal bir aile dramı geçiren Seryoja Karenin'dir. Annesi Anna Karenina, Vronskiy'le tutkulu bir aşk yaşar. Bu tutkulu aşk süreci boyunca kendilerini çocuğun yanında rahatsız hissederler. Bu durum karşısında yazar, düşüncelerini açıkça ortaya koyar. Ona göre çocukların saf ve temiz hayat bakışı, bir tür ahlak ölçer hâline gelir. Çocuklar yetişkinlerden daha dürüst olduklarından, onlara doğru yoldan ne kadar saptıklarını gösterebilirler. Yazarın çocuklara verdiği değer, romanın ilk taslağında, Mihayil Stavroviç'in (gelecekteki Karenin) sadakatsiz eşine, bir kurtuluş yolu olarak çocukları için yaşama şansını sunmasında görülmektedir.

Annesinden zorla ayrılan Seryoja, babası ve annesinin çıkarlarının çarpıştığı çözümsüz bir çatışmaya sürüklenir. Anne şefkatinden yoksun kalan çocuk, babasının yanında da huzur bulamaz. Baba aldatıldığını fark eder ve o andan itibaren oğluna karşı çok soğuk davranır, çocuğun gerçek ihtiyaçlarını anlayamaz. Tüm bu olumsuzluklara rağmen Seryoja, ahlakının öz değeri olan içindeki saf sevgiyi korumaya çalışır ve bu değer ruhunun derinlerinde hayat boyu dokunulmaz kalır.

Bu saf duyguları ve sevinci, babasıyla değil, sınıf ayırmaksızın çevresindekilerle ve özellikle halktan biri olan kapıcıyla paylaşır. Tolstoy'un her eserinde yer alan halk, yazarın gözünde üst sınıflardan daha fazla ahlak ilkelerine sahiptir. Bu insanlar, iyi kalpliliği, saflığı ve doğallığıyla, derin bir inançla çocuklara daha yakındır. Yazarın bu bakış açısı ilk eserinde kendini gösterir.³⁶ Yoksul, sıradan, eğitimsiz köylüler, Tanrı ve kendi ruhlarının temiz kalması için yaşar. Nikolenka İrtenyev, özveriyi, insanlara ve Tanrı'ya duyulan gerçek sevgiyi ev hizmetçisi Natalya Savişna'dan öğrenmiştir. 31 Aralık 1894 tarihli günlük kaydında, Tanrı ve ruh için yaşamının anlamını Tolstoy, "insanlara hizmet aracılığıyla Tanrı'ya hizmet etme arzusu ve karşılaştığın herkes için iyilik yapma arzusu" olarak açıklar.³⁷

Nikolenka İrtenyev büyüdüğü zaman, Natalya Savişna'yı çocukluğunun en güzel hatırası olarak saklar ve bu kadından aynı annesi gibi sevgi, sıcaklık ve hüznü dolu sözlerle bahseder. Annesinin mezarını her ziyaret ettiğinde, karakterinin gelişiminde güçlü ve olumlu bir etki bırakan bu kadının mezarına da uğramayı ihmal etmez.

Tolstoy'un dünya görüşü ekseninde, bir insanda var olan hayata anlayışı, ölümünden sonra da diğer insanlar üzerinde etkisini sürdürür ve bu etki o insan hayattayken bıraktığı izlerden daha güçlü bir şekilde kendisini gösterir.³⁸ Buna bir örnek olarak, *İvan İlyiç'in Ölümü* (*Smert İvana İlyiça*, 1884-1886) adlı eserin kahramanı İvan İlyiç Golovin, ruhun saflığına, çocukluğun cazibesine, tüm insanlara duyulan sevgiye dair tüm gerçek değerlerin farkına ölüm döşeginde varmıştır. Ölümle yüzleşen bu insanın keşfettiği doğrular, en güvenilir ve önemli değerler

36 Çuprina, *Trilogiya*, 86.

37 Tolstoy, *Dnevnik i zapiski knijki 1891-1894*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1952), 52:157.

38 Tolstoy, *Proizvedeniya 1885-1889*, 26:413.

hâlini alır ve kahramanın ölümünden sonra bu değerlerin oğluna aktarıldığına ve hayatına ışık tutacağına inanılmaktadır.

Manevi Eğitimin Önemi

Tolstoy, kendi yaşam deneyiminden, bir insanın karakterinin şekillenme sürecinin ne kadar karmaşık olabileceğini bilmektedir. Bu süreç, yalnızca ailevi faktörlerin değil, aynı zamanda dönemin genel sosyo-ekonomik ve ideolojik koşullarının da bir sonucudur. 9 Ekim 1900 tarihli günlük kaydı, yazarın çocukluk çağında kendisine aşıl原因 fikirler konusundaki derin endişesini ortaya koyar. Bu fikirler öyle sıkı bir şekilde yerleşir ki insanlar sonrasında bunlardan kurtulmakta çok zorlanırlar.³⁹ Bu nedenle Tolstoy, çocuğun ruhsal kişiliğinin gelişiminde, çocuğu büyüten yetişkinlere özel bir rol ve sorumluluk atfeder. Tam olarak yetişkinler ve özellikle ebeveynler, manevi değerlerin gücünü çocuklarına aktarmalı ve tüm varlıklarıyla Tolstoy'un deyişyle “sevgiyi bulaştırmalıdır”. Böyle bir ortamda oluşan duygular, çocuğun ruhunda en güçlü, tabiri caizse, kök salmış duygular hâline gelir ve bu da gerçek ahlak anlayışına yol açar.

Bununla birlikte, eğitim, çocuğa, zayıf ve savunmasız bir varlık olarak, belirli fikirlerin, alışkanlıkların ve kavramların zorla aşılması değil, yetişkin ile çocuk arasındaki manevi iletişimin doğrudan ve kaçınılmaz bir sonucu olarak anlaşılmalıdır. Çocuğun ruhsal sevgiyi, henüz fark edilemeyen, “narin bir filiz” ile karşılaştıran yazar, bu insanın doğuştan sahip olduğu manevi yeteneğe çok dikkatli bir şekilde yaklaşılması gerektiği konusunda tembihler.⁴⁰

Gençlik yıllarında, J.J.Rousseau'nun düşüncelerinden derinlemesine etkilenen Tolstoy, kendi ailesini kurduktan sonra çocuklarını yetiştirirken, ünlü düşünürünün öğretilerini temel alır. Aile içinde ilk ve en önemli kural, hiçbir şekilde yalan söylememektir. Çocuklarını ceza sisteminden uzak, serbest fakat disiplinli bir şekilde büyüten Tolstoy, yalan söylendiğinde ceza uygulamıştır. Çocuklar bu hatayı yaptığında, ebeveynleriyle arasına belli bir süre mesafe konularak cezalandırılmıştır.⁴¹

Günümüzde bile, Tolstoy'un çocuklarla iletişimde kavga, saygısızlık ve sevgisizlikten kaçınılması gerektiği yönündeki tavsiyesi çok önemli ve güncel bir mesaj niteliğindedir. Yazar, özellikle ailede sağlıklı bir atmosfer yaratan her şeyden kaçınılması gerektiğini düşünür. Ebeveynler, çocuklara karşı şefkatli ve adil bir aile ortamının olmasına özen göstermelidir.

Tolstoy'un eserlerinden görüldüğü üzere, çocuğun manevi eğitim ve gelişiminin ana bileşenleri, özellikle anne sevgisi, ebeveynlerin iyi birer canlı örnek olması, çocuklarla yapılan sohbetler ve kitap okuma etkinlikleridir.

39 Tolstoy, *Dnevnik, zapiski i otdelnye zapisi 1900-1903*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1935), 54:46.

40 Tolstoy, *Proizvedeniya 1885-1889*, 26:394.

41 Tuğba Günör, *Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Romanlarında Değerler Hiyerarşisi* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023), 9.

İnsanlık Değerleri ve Çocukluk

Çocukluk dönemi, doğuştan gelen ruhun saflığı, uyum ve iyilik dönemi olarak kabul edilir. Çocuk büyüdükçe, yetişkinlerin dünyasına attığı her adımda, sahip olduğu bu erdemler bozulmaya başlar. Tolstoy'un eserlerinde çocuğun gelişim süreci, onun belirli bir içerikle yavaşça doldurulması olarak tasvir edilir. Bu süreçte, yazar çocuğun özü üzerine görüşlerini belirtirken, çocuğun ruhunun her şeyi yazılabilecek boş bir beyaz sayfa olmadığını vurgular. 1899 yılına ait bir mektubunda, çocukların bu dünyaya, belli bir amaç için geldiğini belirtir. Bu amaç, insanlar arasında yalnızca sevgi dolu bir yaşamla ulaşılabilecek mutluluktur.⁴² Bu mektupta dikkat çekici bir ayrıntı, yazarın geç döneminde, eserlerinde eleştiriçi ögenin belirgin bir şekilde güçlenmesiyle birlikte, edebiyat yolculuğunun başında olduğu gibi çocukluk temasını yaşamın saf ve aydınlık kaynağıyla ilişkilendirmesidir.⁴³ Diğer dikkat edilmesi gereken bir nokta, bu satırların Tolstoy tarafından *Diriliş* romanı üzerinde çalışmasının tamamlandığı yıl yazılmış olmasıdır. Bu romanda, Tolstoy, Rusya'da kapitalist-burjuva çağının getirdiği felaketlerden dolayı ölen çocuklara dikkat çekmeye çalışır.

Romanın kahramanı, Katyuşa Maslova'nın duruşmasının ertesi günü, yerini, değeri olmayan paspasları çalmış bir fabrika çocuğu alır. Tolstoy, bu çocuğun ölü gibi duran, kansız yüzüyle toplumun gözünde suçlu hâline gelerek, köydeki evini terk etmek zorunda kalmasını büyük bir endişeyle dile getirir. Buna sebep olarak, çocuğun ailesinin, toplumun üst sınıfının elindeki tuttuğu topraktan mahrum bırakılması olduğunu düşünür.

Tolstoy, böyle bir durumun nedenini ve çocukların yetişkinlerin davranışlarından kötü etkilenmesini romanda şöyle dile getirir:

Açıkça görülüyor ki bu çocuk özellikle kötü bir insan değil, sıradan (...) bir insandır ve o, sadece kendisini böyle birine dönüştüren koşullarda bulunduğu için böyle olmuştur. (...) Oysa sadece bir kişi olsaydı, (...) ona acıyıp, daha köyden şehre gönderilmeden önce bu ihtiyacını karşılayıp yardım etseydi, çocuk gitmez, kaybolmaz ve kötü bir şey yapmazdı. Ama böyle bir kişi, ona acıyacak biri ortaya çıkmadı. (...) Aksine, şehirde yaşadığı süre boyunca, ustalardan ve arkadaşlarından duyduğu tek şey şuydu: kim daha fazla kandırır, daha çok içer ve daha çok küfredirse takdir edilir.⁴⁴

1891-1892 yıllarında açlık çeken köylülere yaptığı yardım esnasında, köylülerin gerçek durumunun korkunç tablosunu görür. *Diriliş* romanında, Rus köylerinde ölüme maruz kalan çocukların tasvirini okumak, yazarın bu konuda ne kadar ciddi bir kaygı taşıdığını anlamak için yeterlidir. Aynı şekilde, hapishanede, mahkûm annelerinin yanında olmak zorunda kalan çocukların hayatına dair satırlar da korkunçtur. Ne var ki, çocuk, yazarın gözünde, yaşamın doğal temellerinden yoksun yerlerde bile çocukluğunu yaşamaya devam eder. Katyuşa Maslova'nın

42 Tolstoy, *Pisma 1898*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1933), 72:265.

43 Mihayıl Borisoviç Hrapçenko, *Lev Tolstoy kak hudojnik*, Sobraniye soçineniy v 4-h tomah (Moskva: Hudojestvennaya literatura, 1980), 2:203.

44 Tolstoy, *Voskreseniye*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1936), 32:123.

hücrelerinde, 4 yaşındaki bir çocuğun mutlu ve güler yüzlü koşması buna örnek gösterilebilir. Yazar, çocukların bu dünyaya mutlu olmak, bütün insanlarla sevgi içinde birlikte yaşamak amacıyla geldiğini savunur.⁴⁵

Tolstoy, 1908 yılında, Fransız yazar V. Hugo'nun *Guerre Civile* eserinden ilham alarak yazdığı kısa hikâyesine metaforik anlam taşıyan *Çocukluğun Gücü* adını verir. Hikâyenin başkahramanı olan küçük bir çocuk, birçok şehirlinin hayatını kaybettiği çatışmanın ertesi günü, şehir muhafızı olan babasının idama götürüldüğünü görür. Ortamdaki devasa kalabalık o kadar öfkeli ki önüne çıkan her şeyi yıkıp yok etmeye hazırdır. Ancak, narin, zayıf, savunmasız bir çocuğun karşısında sükûnete erer. 6 yaşındaki bu çocuğun, kalabalığı aşarak, babasının yanına ulaşması, tüm insanlarda "birlik ruhunu" uyandırır ve bir dakika önce zalim, acımasız, nefret dolu olan insanlarda ani bir değişim yaratır.⁴⁶ Herkes sakinleşir ve insanca duygular ortama hâkim olur.

Tolstoy, insanın çocukluğunda sahip olduğu ahlaki duyguların saflığına geri dönme fırsatına sahip olduğuna inanır, çünkü her insan, belirli bir sınıfa ait olup olmadığına bakmaksızın, ruhunun derinliklerinde o değişmeyen, sonsuza kadar çocuk kalacak özünü korur. Ancak insanın gerçeğe, iyiye ve ideale ulaşma yolu, sadece doğa tarafından ona verilen iyi ve parlak temelleri fark etmesiyle mümkündür, çünkü yetişkinin ahlaki saf algısı, çocuğun dünyayı algılamasıyla eşdeğer değildir. Bu şekilde, çocukluk teması, Tolstoy'un en sevdiği ve derin düşüncelerinden biriyle, insanın ahlaki ve ruhsal gelişim için doğmuş olduğuna dair manevi gücüyle bağlantılıdır. Tolstoy, insanın yaşamındaki ana görevi, ahlaki özdeğişim olarak görür; bu da kişiliğin özü üzerinde birikmiş, tüm yapay, toplumun karşıt doğasına aykırı olarak geliştirilmiş her şeyden arınması olarak anlaşılır. Kendini geliştirme arzusu, manevi değerler için yaşamak ve iyilik yapmak anlamına gelir.⁴⁷ Yazarın yaşamı boyunca dünya görüşünü belirleyecek şekilde kendini geliştirme fikri, 1847 yılında henüz 19 yaşındayken günlük tutmaya başlamasıyla bağdaştırılabilir.

Tolstoy'un tüm yaşam yolculuğu, hakikati ve kendini bulma arayışını gösterir ve bu arayış, metaforik olarak belirtmek gerekirse, ilk hâli olan "çocukluk" dönemidir, o zamanlarda sevgi, onun varlığının doğal bir parçasıdır ve bunun ışığında, insanlara ilişkilerde doğruluk ve samimiyet olan ideale doğru yönelir.

Çocukça sıfatı, Tolstoy'un eserlerinde, insan ruhunun hakikatinin ve içtenliğinin derecesini tespit eden bir ölçüt hâline gelir. *Diriliş* romanında siyasi sürgün Marya Pavlovna, soylu olmasına rağmen insanlarla samimi bir ilişki kurar ve ihtiyacı olanlara karşı somut eylemlere geçer; ihtiyacı olanlara elbiselerini verir, zor durumda olanları teselli etmeye çalışır. Bu kahramanın

45 Tolstoy, *Pisma 1898*, 72:265.

46 Tolstoy, *Krug çteniya: izbranniye, sobranniye i raspolojenniy na kajdy den Lvom Tolstom, misli mnogih pisateley ob istine, jizni i povedeniyi. 1904-1908*, Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah (Moskva: GİHL, 1957), 42:33.

47 David Yuryevič Kvitko, *Filosofiya Tolstogo*, İzdaniye vtoroye, dopolnennoye (Moskva: İzdatelstvo kommunističeskoy akademii, 1930), 48.

karakter özelliklerinde, yüzündeki çocukça gülümsemenin öne çıkarıldığı düşünülmektedir. Çocukça ifadesini, *Diriliş* romanında dünyaya kendi bakış açısını geliştirmiş olan farklı bir kahramanın yüzünde de görmek mümkündür. Vladimir Simonson, evrenin genel olarak uyum içinde olduğunu ve insanın bu uyumu koruması ve kötülöklere engel olması gerektiğine inanır.⁴⁸

Tolstoy yetişkin dünyasının çocuğunkinden çok daha karmaşık olduğundan, yetişkin bir insanın dünyayla uyum içinde olmasının çocuk kadar kolay olmadığını anlar. Ancak, bu uyum idealine, insanın çocuklukta tanıdığı bu uyuma, Prens Andrey Bolkonskiy, Piyer Bezuhov, Konstantin Levin ve Dmitriy Nehludov gibi karakterler yönelir. İnsan idealinin önde değil, geride, çocuklukta kaldığını Tolstoy şu sözlerle ifade eder: “Bir çocuk, bir yetişkinin onu ulaştırmak istediğı uyum, doğruluk, güzellik ve iyilik idealine, o yetişkinden daha yakındır”.⁴⁹

Tolstoy’un edebiyat yolculuğı boyunca, iyilik kavramı, birleştirici bir ilke olarak *Çocukluk* adlı ilk eserinde görölen insanları birleştirme fikriyle ilişkilendirilir. Tolstoy’un kahramanları mutluluğı, tüm dünya ile uyum içinde, kendileriyle uyumlu, varoluşun sevinci içinde bulurlar. Bu noktada vurgulanması gereken, sadece kendi kişisel mutlulukları değil, tüm dünya, tüm insanlarla birlikte var olan mutluluktur. Tolstoy’un yaşadığı zamanda, Rus dilinde “dünya” sözcüğü, tek bir harf değişimiyle, iki farklı derin anlam taşır: “savaşın olmaması, sessizlik, huzur, uzlaşma” anlamına gelen “мир” ve “tüm dünya, tüm insanlar” olarak kullanılan “мир”.⁵⁰ Bu iki sözcüğün içerdığı anlamların, Tolstoy’un düşünceleriyle özdeşleştiğini ifade etmek mümkündür.

Yazar, dünyanın uyumlu bir bütün hâline gelebileceğine, insanların dünyevi birliğe ulaşabileceğine inanır. Dünya, her bireyin ahlaki çaba içinde kendi kendini geliştirme yoluna girmesiyle varoluşun mutluluğunu amaçlayan bir insan birliğine dönüşebilir. Tolstoy, 60 yıllık edebiyat yolculuğı boyunca, kendi yaşam deneyiminden yola çıkarak, ahlaki kuralların, insanın gerçek yaşamında ne denli zor uygulanabileceğini farkındadır. Bunun bilinciyle çocuklara büyük bir ilgi gösterir. İnsanlara doğuştan armağan edilen ahlaki değerleri ruhlarında koruyacak bir neslin mutlaka ortaya çıkacağına inanır. Yazara göre insan çocukluk algısının keşfedilmemiş kaynaklarına yöneldiğinde, çocukluğundaki saf, temiz duyguları canlandırıp hayatına tekrar kattığında, yetişkinliğin onda bıraktığı kusurlarından arınmaya başlar. Tolstoy’un düşüncelerinde, birlik içinde uyumlu ve mutlu yaşamının sırrı burada yatmaktadır.

Sonuç

Tolstoy, çocukluk kavramını, belirli yaş sınırları içinde kalan, her insanın hayatındaki en olumlu dönem olarak adlandırır. Bu süreci, çocuğun mutlak bir uyum ve mutluluk dönemi olarak gösterir. Çocuğun mutlu bir dünya görüşünün temeli, doğuştan gelen duygularının saflığında ve çocuk ruhunun manevi değerlerinin korunmasında gizlidir. Çocuğun büyümesiyle birlikte, iyilik ve güzelliğin birliği yavaşça ama durmaksızın bulanıklaşır. İyiliğin gölgelenmesi, yazarın inancına göre en baskın etken olan yetişkin dünyasının etkisiyle gerçekleşir.

48 Tolstoy, *Voskreseniye*, 32:371.

49 Tolstoy, *Pedagogiçeskiye statyi 1860-1863*, 8:323.

50 Sergey Boçarov, *Roman L. Tolstogo 'Voyna i mir'*, İzdanıye tretye (Moskva: ‘Hudojestvennaya literatura’ 1978) 37.

Yazara göre çocukluk izlenimleri ve bu dönemde insanı çevreleyen ortam, yalnızca karakterin değil, aynı zamanda insanın yaşam anlayışının ve dünya görüşünün gelişimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Çocuklukta, özellikle çocuğu çevreleyen koşullar ve ilişkiler, gelecekteki kişiliğinin temellerini atar.

Tolstoy, çocuğun gelişiminde, tıpkı bir bitkinin güneş ışığına ve sıcaklığa ihtiyaç duyduğu gibi şefkat ve ilgi ortamının egemen olması gerektiğini vurgular. Özellikle annenin çocuğa biyolojik yakınlığı ve onların karşılıklı organik bağı nedeniyle anne sevgisinin çocuğun gelişimi üzerinde güçlü bir etkisi olduğuna inanır.

Yazar, erken yaşlarda edinilen izlenimlerin altını çizer ve bunun sonuçlarının kişinin tüm hayatını derinden etkileyeceğini vurgular. Bu bağlamda, çocuğun gerçek ihtiyaçlarını anlamayan çevresine ve çocukta bencil yönlerin gelişmesine katkı sağlayan üst sınıf mensubu kişilere karşı oldukça olumsuz tutum sergiler. Tolstoy'a göre bu ortam çocukta, yanlış bir dünya algısı ve dünya görüşünün gelişmesine yol açar.

Rus yazar, düşünür, eğitimci Tolstoy, bir insanın hayatında, çocukluk döneminde sahip olduğu tüm duyguların saflığına geri dönmesinin, kişiliğin uyanması için en önemli şartlardan biri olduğuna derinden inanmaktadır. İnsan, kendisine doğuştan verilen, çocukluk döneminde tüm benliğini saran ve yetişkinliğinde, çocukluğundan miras olarak ruhunun derinliğinde saklanan iyilik ve uyumun farkına vararak, ideal dünya yolculuğunda doğru yol alır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça / References

- Aksüt, Lada. "Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910)." *19. Yüzyıl Rus Edebiyatı Altın Kalemler*, Editör Tuğba Güngör. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022. 577-647.
- Boçarov, Sergey. *Roman L. Tolstogo 'Voyna i mir'.* İzdaniye tretye. Moskva: 'Hudojestvennaya literatura', 1978.
- Çuprina, İrina Valerianovna. *Trilogiya L. Tolstogo "Detstvo", "Otroçestvo" i "Yunost".* Saratov: İzdatelstvo Saratovskogo universiteta, 1961.
- Geçtan, Engin. *İnsan Olmak.* İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Gudziy, Nikolay Kallinikoviç. *Lev Tolstoy. Kritiko-biografiçeskiy oçerk.* İzdaniye 3-ye, pererabotannoye i dopolnennoye. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1960.
- Günal, E.Zeynep. "İvan Sergeyeviç Turgenev (1818-1883)." *19. Yüzyıl Rus Edebiyatı Altın Kalemler*, Editör Tuğba Güngör. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2022. 297-373.
- Günör, Tuğba. *Lev Nikolayeviç Tolstoy'un Romanlarında Değerler Hiyerarşisi.* Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2023.

- Hrapçenko, Mihayıl Borisoviç. *Lev Tolstoy kak hudojnik*. Sobraniye soçineniy v 4-h tomah. Tom 2. Moskva: Hudojestvennaya literatura, 1980.
- Kvitko, David Yuryeviç. *Filosofiya Tolstogo*. İzdaniye vtoroye, dopolnennoye. Moskva: İzdatelstvo kommunističeskoj akademii, 1930.
- Linkov, Vladimir Yakovleviç. *“Voyna i mir” L.Tolstogo. 4-ye izdaniye*. Moskva: İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, 2018.
- Murye, J. “Pervonaçalnoye vospitaniye Turgenyeva v svyazi s vpeçatleniyami i vliyaniyami rannyyago detstva.” İ.S.Turgenyev. *Yego jizn, soçineniya. Sbornik istoriko-literaturnih statey. İzdaniye vtoroye, dopolnennoye*, Hazırlayan Vasiliy Petroviç Pokrovskiy. Moskva: Sklad v knijnom magazine V.Spiridonova i A.Mihaylova, 1908. 1-6.
- Opulskaya, Lidiya Dmitriyevna. “Pervaya kniga Lva Tolstogo”. *Detsvo. Otroçestvo. Yunost*. Yazar Lev Nikolayeviç Tolstoy. Moskva: AN SSSR; Nauka, 1978. 479-508.
- Şahin, Onur. “19. Yüzyılda Rusya ve Rus Edebiyatında Genel Bakış.” *19. Yüzyıl Rus Edebiyatı Altın Kalemler*, Editör Tuğba Güngör. Ankara: Nöbel Akademik Yayıncılık, 2022. 1-115.
- Suhotina-Tolstaya, Tatyana Lvovna. *Vospominaniya*. Moskva: “Hudojestvennaya literatura”, 1980.
- Tolstaya, Aleksandra Lvovna. *Otets. Jizn Lva Tolstogo*. Moskva; Berlin: Direkt-Media, 2016.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Anna Karenina*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 18. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1934.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Detstvo. Yunoskeskiye opıtı*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 1. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1935.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Dnevnik 1847-1854*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 46. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1937.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Dnevnik, zapısniye knijki i otdelniye zapisi 1900-1903*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 54. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1935.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Dnevniki i zapısniye knijki 1891-1894*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 52. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1952.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Krug çteniya: izbranniye, sobranniye i raspolojenniye na kajdiy den Lvom Tolstım, misli mnogih pisateley ob istine, jizni i povedeniye. 1904-1908*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 42. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1957.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Otroçestvo. Yunost*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 2. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo «Hudojestvennaya literatura», 1935.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Pedagogičeskiye statyi 1860-1863*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 8. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1936.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Pisma 1844-1855*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 59. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo «Hudojestvennaya literatura», 1935.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Pisma 1856-1862*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 60. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1949.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Pisma 1863-1872*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 61. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1953.

- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Pisma 1898*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 72. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1933.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Proizvedeniya 1885-1889*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 26. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1936.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Proizvedeniya 1900-1903*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 34. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1952.
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç. *Voskreseniye*. Polnoye sobraniye soçineniy (yubileynoye izdaniye) v 90 tomah. Tom 32. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennaya literatura, 1936.
- Tolstoy, Lev. *Kratkoye izlojeniyeye Yevangeliya*. İzdaniye knigoizdatelstv «Posrednik» i «Obnovleniye», 1905.
- Veresayev, Vikentiy Vikentyeviç. *Jivaya jizn: o Dostoyevskom i Lve Tolstom. Apollon i Dionis (o Nitsşe)*. Moskva: İzdatelstvo političeskoj literaturı, 1991.
- Web: Jitova, Varvara Nikolayevna. “Vospominaniya o semye İ.S. Turgenyeva.” Erişim 3 Aralık 2024. <https://124.im/keh9>
- Zverev, Aleksey ve Vladimir Tunimanov. *Lev Tolstoy. Jizn zameçatelnih lyudey*. Moskva: Molodaya gvardiya, 2007.